

**POSIEDZENIE KOMITETU NAUK ROLNICZYCH WYDZIAŁU V PAN
— NA TEMAT BADAŃ NAUKOWYCH NA UPZEMYSŁAWIANYCH
TERENACH ROLNICZYCH**

W bieżącej 5-lacie intencją polityki gospodarczej jest planowe oddziaływanie na przemiany w rolnictwie w rejonach, w których powstaną większe zakłady przemysłowe. W związku z tym wysuwa się postulat pod adresem nauki, by nasilając prace naukowo-badawcze w tych rejonach, udzieliła praktyce pomocy w rozwiązywaniu tych skomplikowanych zagadnień. Z inicjatywy prof. dra St. Ignara, Komitet Nauk Rolniczych Wydziału V PAN powołał specjalną komisję do koordynowania tych badań, do których włączają się różne ośrodki naukowe w kraju. W skład Komisji weszli z Warszawy: prof. dr St. Ignar, prof. dr Fr. Dziedzic, prof. dr Z. Tomaszewski, doc. St. Królikowski, dr D. Gałaj, dr B. Gałęski, dr W. Nowicki, dr J. Herse, dr E. Gorzelak; z Krakowa: prof. dr J. Kubica, prof. dr St. Schmidt, doc. dr F. Kopeć, doc. dr J. Czarkowski; z Poznania: prof. dr Zb. Zakrzewski, prof. dr W. Staniewicz; z Wrocławia: doc. dr B. Kopeć, doc. dr J. Popkiewicz; z Łodzi: doc. dr A. Grabski; z Olsztyna; doc. dr K. Majewski i z Lublina dr P. Szewczyk. Na posiedzeniu Komisji w dniu 16 lutego rb. wyłoniono prezydium w składzie: przewodniczący — prof. dr St. Ignar, wiceprzewodniczący — dr D. Gałaj, członkowie: doc. St. Królikowski, dr W. Nowicki i dr B. Gałęski.

Na posiedzeniu dokonano wyboru obiektów badań kierując się założeniami, aby objąć badaniami kilka głównych inwestycji bieżącej 5-latki leżących w zasięgu większych ośrodków naukowych. Ustalono następujące obiekty: a) rejon Płocka—Gostynina, leżący w zasięgu Mazowieckich Zakładów Petrochemicznych, b) zagłębia Koła, Konina, Turka i Łęczycy (kopalnie węgla brunatnego, huta aluminium, kopalnie soli potasowej), c) rejon Tarnobrzegu, leżący w zasięgu kopalni siarki, d) rejon Lubina Legnickiego, w zasięgu kopalni miedzi, e) rejon Puław — fabryka nawozów azotowych oraz f) rejon Olsztyna, jeśli zapadnie ostateczna decyzja zlokalizowania w Olsztynie budowy fabryki opon.

Komisja podjęła pierwsze kroki organizacyjne zmierzające do możliwie szybkiego podjęcia badań przez zespoły naukowe w poszczególnych obiektach badawczych. Roli organizatorów badań podjęli się: prof. dr Kubica w Krakowie (rejon Tarnobrzegu), dr Gałęski w Warszawie (Płock), doc. dr B. Kopeć we Wrocławiu (Lubin), dr Szewczyk w Lublinie (Puławy) i doc. dr Majewski w Olsztynie. Dla pozostałego rejonu (Koła, Konina, Turka, Łęczycy) leżącego w zasięgu ośrodka naukowego poznańskiego i łódzkiego, prezydium Komisji ustali organizatorów (względnie organizatorów) w porozumieniu z tymi ośrodkami. Przewiduje się, iż w niedługim czasie zespoły badawcze opracują plany zamierzonych badań.

Komisja postanowiła zwrócić się do Komitetu Ekonomiki Rolnictwa z prośbą o włączenie przyszłego planu badań, podejmowanego w ramach komisji, do ogólnopolskiego planu badań naukowych. Prawdopodobnie wymagać to będzie pewnych przesunięć w dotychczasowych planach, gdyż ogólnopolski plan badań naukowych zarówno na całą 5-latkę, jak i na rok bieżący został już przez PAN opracowany i przedłożony Rządowi do zatwierdzenia. Wydaje się, że dużą rezerwę w dziedzinie omawianych badań stanowią prace magisterskie oraz doktorskie. Autorów podejmowanych prac należałoby zainteresować tą problematyką.

Podstawą do dyskusji merytorycznej nad celami i tematyką badań był referat opracowany przez dr Gałaję przy współpracy dr Gorzelaka. Problematyka badań określona zarówno przez referat, jak i dyskusję obejmowałaby w najogólniejszym zarysie następujące zagadnienia: 1) zmiany w strukturze społeczno-ekonomicznej wsi, 2) zmiany w typie gospodarstwa rolnego i w strukturze produkcji, 3) zmiany

w organizacji rynku, zaopatrzenia, usług, budownictwa itp., 4) formy społecznej organizacji rolnictwa i ludności wiejskiej, 5) stosunek ludności rolniczej do nowego zawodu i jej poglądy na perspektywę rozwoju rolnictwa, 6) autorytety społeczne w środowiskach wiejskich i ich wpływ na środowiska, 7) zmiany zachodzące w rodzinie chłopskiej.

Oczywiście głębsze wniknięcie w zagadnienia już w sytuacji konkretnego podejmowania badań ściślej sprecyzuje tematykę badawczą i niewątpliwie poszerzy ją ponad wymienione tu główne zagadnienia.

Poszczególne etapy badań powinny dostarczyć następujących materiałów: a) obraz obecnej sytuacji społeczno-ekonomicznej, a więc w czasie przystępowania do inwestycji przemysłowych, b) obraz, jaki zostanie osiągnięty po zakończeniu inwestycji, c) wyniki badań permanentnych, dotyczących wybranych problemów.

Koordinacją badań zajmie się wyłoniona komisja, będzie to jednak koordynacja w pewnym sensie administracyjna. Rozważano możliwość koordynacji naukowej poprzez istnienie tematu syntetycznego. Na zakończenie warto poinformować, że Centralna Biblioteka Rolnicza opracowała już zestawienie bibliografii (krajowej i zagranicznej) do podejmowanych badań.

Jan Stelmach

KONFERENCJA NAUKOWA NA TEMAT PRAC NAD ROZMIESZCZENIEM I SPECJALIZACJĄ PRODUKCJI ROLNICZEJ W ZWIĄZKU RADZIECKIM

Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej zorganizowało na przełomie 1960 i 1961 r. Dni Rolnictwa Radzieckiego. W okresie tym zaznajamiano społeczeństwo polskie ze stanem i kierunkami rolnictwa w ZSRR, popularyzując osiągnięcia i cele rolnictwa radzieckiego. Zadanie to realizowano w różnych formach. Między innymi nastąpiła wymiana delegacji rolniczych między obu krajami.

Korzystając z obecności jednej z takich delegacji, w skład której wchodził przedstawiciel nauki radzieckiej, zorganizowano 21 lutego 1961 r. w Warszawie konferencję poświęconą tematyce ekonomiczno-rolniczej ZSRR. Uczestniczyli w niej przedstawiciele Ministerstwa Rolnictwa i innych instytucji centralnych, oraz Instytutu Ekonomiki Rolnej, SGGW i in. Konferencję otworzył v-min. rolnictwa prof. J. Okuniewski.

Referat pt. „Aktualne problemy ekonomiki rolnictwa radzieckiego ze szczególnym uwzględnieniem problematyki rejonizacji produkcji rolnej” — wygłosił wicedyrektor Wszechzwiązkowego Instytutu Ekonomiki Rolnej w Moskwie W. I. Gawriłow, który kieruje w Instytucie pracami w zakresie rozmieszczenia i specjalizacji produkcji rolnej.

Wystąpienie swoje referent zaczął od przypomnienia śmiałych zadań stawianych przed rolnictwem radzieckim na okres do 1965 r.

Na tle tych zadań przedstawił postanowienia Stycziowego Plenum KC KPZR, poświęconego problemom rolnictwa. W szczególności zaś omówił nowe zadania i nowe zasady organizacji pracy Ministerstwa Rolnictwa ZSRR.

Głównym zadaniem Ministerstwa Rolnictwa ma być wykorzystywanie i wprowadzanie do praktyki wyników pracy instytutów naukowych i osiągnięć przodujących pracowników sowchozów i członków kołchozów Związku Radzieckiego.

Przechodząc do tematyki rozmieszczenia i specjalizacji rolnictwa referent określił prawidłowe rozmieszczenie i specjalizację jako jeden z podstawowych środków podnoszenia poziomu produkcji rolniczej. Prace w zakresie rozmieszczenia i specjalizacji produkcji powinny być jednym z instrumentów kierowania produkcją, kształtowania przyszłego rozwoju rolnictwa.

Sprawą bardzo istotną metodycznie było stwierdzenie referenta, że prace te nie powinny obejmować jedynie obwodów, krajów i republik radzieckich, jako analizowanych jednostek terytorialnych, nie tylko dla tych wielkich obszarów należy opracowywać wytyczne rozwoju produkcji, lecz prace te powinny schodzić do poszczególnych gospodarstw rolnych — sowchozów i kołchozów. Tylko w tym wypadku prace rozmieszczeniowe będą służyły rzeczywiście praktyce, znajdą realny byt w życiu gospodarczym, a nie pozostaną tylko tworam papierowymi. Prace nad racjonalizacją rozmieszczenia i specjalizacją produkcji są zatem instrumentem, środkiem, nie zaś celem.

Przykładem możliwości jakie tkwią w racjonalizacji rozmieszczenia produkcji i specjalizacji przedsiębiorstw rolnych, może być ocena aktualnej wielostronnej gospodarki kołchozu „Rosja” (obw. Riazański) i projektowanej przyszłej gospodarki, przy właściwej specjalizacji produkcji (gospodarkę tego kołchozu analizowano w toku prac Instytutu Ekonomiki Rolnej). Okazało się, że z aktualnego poziomu produkcji 100 do 130 tys. rubli na 100 ha użytków rolnych można w rezultacie prawidłowej specjalizacji produkcji przejść na ok. 200 tys. rubli na 100 ha użytków rolnych.

Prace w zakresie racjonalizacji rozmieszczenia produkcji rolniczej i specjalizacji przedsiębiorstw powinny się opierać — zdaniem referenta — na analizie za-

potrzebowania społeczeństwa na artykuły rolne z uwzględnieniem odrębności zawodowych i narodowych, b. istotnych w warunkach Związku Radzieckiego branego jako całość. Duże znaczenie należy przypisać zagadnieniom transportu artykułów rolnych, co także w warunkach tak rozległego państwa, jak jest Związek Radziecki, może poważnie wpływać na ocenę stosunku kosztów produkcji w różnych rejonach, jeśli włączy się element kosztów przewozu do głównych ośrodków spożycia.

Warunki przyrodnicze są doceniane w słowach, lecz — zdaniem W. I. Gawriłowa — należy bardzo pogłębić analizę wpływu tych czynników i zacieśniać kontakt z pracownikami nauk przyrodniczych.

Prace rozmieszczeniowe dzielą się na 2 grupy: opracowania generalne, strefowe oraz opracowania w skali obwodów, rejonów, kolchozów i sowchozów. W obu grupach prac wyróżnia się dwa etapy: 1) ocena stanu aktualnego oraz 2) opracowanie wytycznych i wprowadzanie w życie konkretnych zaleceń rejonizacyjnych, aż do poszczególnych kolchozów i sowchozów.

Na podstawie danych statystycznych, pochodzących ze wszystkich 4000 rejonów administracyjnych ZSRR, opracowano „Atlas Rolnictwa ZSRR”, stanowiący przegląd stanu i rozwoju produkcji rolniczej w ZSRR. „Atlas” przyczyni się do lepszego poznania odrębności regionalnych, ważnych z punktu widzenia rolnictwa, a w rezultacie do podniesienia poziomu kierownictwa rozwojem produkcji rolnej.

Jak istotne są różnice regionalne można sobie wyobrazić przez porównanie tej czy innej wartości średniej dla obwodu z danymi dotyczącymi poszczególnych kolchozów i sowchozów. Np. przeciętna wartość produkcji wynosi w obw. Nowosybirskim około 50 tys. rubli (na 100 ha użytków rolnych) wahania zaś wynoszą od 10 do 180 tys. rubli. W obw. Stawropolskim średnia ok. 60 tys. rubli na 100 ha uż. roln. stanowi wypadkową z danych od 8 do 300 tys. rubli. Wiąże się to z dużym zróżnicowaniem warunków lokalnych w granicach obwodów. Dotyczy to zarówno czynników przyrodniczych, jak i ekonomicznych. Jako przykład przytoczono też rozpiętość powierzchni użytków rolnych przypadającej na 1 zatrudnionego w rolnictwie. Przy średniej ok. 40 ha rozpiętość wynosi od 5 do 80 ha na 1 zatrudnionego w różnych rejonach.

Należy dążyć — mówił dalej W. I. Gawriłow — nie tylko do rejonizacji produkcji, lecz i do typizacji ekonomicznej przedsiębiorstw rolniczych i rejonów, w oparciu o wskaźniki ekonomiczne. Zalecenia rejonizacyjne powinny być skonkretyzowane, powinny uwzględniać w sposób szczegółowy elementy środowiska, miejscowe rezerwy wszelkiego rodzaju.

Rejonizacja łączy się z budową perspektywicznego planu rozmieszczenia i specjalizacji produkcji rolniczej.

Etapami w tej pracy są:

— opracowanie zadań perspektywicznych dla stref, tj. opracowania ogólnego, nie w znaczeniu biurokratycznym, lecz polegające na stworzeniu ogólnej, uzasadnionej naukowo koncepcji,

— opracowanie perspektywicznych zadań produkcyjnych rolnictwa w obwodach i krajach ZSRR,

— wprowadzenie perspektywicznych zadań praktyki, przy czym realizacja zadań perspektywicznych wymaga dużego wysiłku organizacyjnego, aby rzeczywisty rozwój kształtował się według założeń planu.

W Instytucie Ekonomiki Rolnej opracowano problemy systemów prowadzenia gospodarki rolnej na tle regionalnych warunków ZSRR.

Komisje terenowe opracowujące powyższe problemy dla poszczególnych stref objęły zagadnienia technologiczne, zabiegi agro- i zootechniczne, mechanizację (regionalne systemy maszyn) itd. Jednakże niedostatecznie uwzględniono momenty ekonomiczne.

Najniższe koszty produkcji powinny być wskazówką przy opracowywaniu rejonizacji produkcji, jednakże trzeba mieć na uwadze możliwość powstania wyższych lokalnie kosztów produkcji, wskutek niewłaściwej organizacji pracy itp. W związku z tym należy czynniki subiektywne sprowadzać do minimum, np. przez założenie perspektywicznej, prawidłowej technologii i organizacji pracy.

Zalecenia mikrorejonizacyjne (m. in. pod postacią map mikrorejonów) powinny więc obok elementów technologicznych (struktura zasiewów, odmiany, system maszyn itd.), zawierać także dane dotyczące kosztów produkcji. Niezbędne są do tego różnego typu normatywy, według których opracowane będą zalecenia mikrorejonizacyjne, zwłaszcza dotyczące technologii pracy.

Rejonizacja zapewnić musi także prawidłowe skojarzenia działów i gałęzi produkcji. W związku z tym należy korzystać z modeli, opracowanych na podstawie analizy typowych gospodarstw rolnych. Jest to b. ważny element rejonizacyjny. Operowanie wariantami rozwiązań modelowych opracowanych dla różnych warunków przyrodniczych i ekonomicznych umożliwi prowadzenie prac szczegółowych, zapewniających porównywalność zaleceń w skali ogólnokrajowej.

Kolejnym zagadnieniem jest sposób rozwijania prac rejonizacyjnych w poszczególnych przedsiębiorstwach rolnych. Należy określić profil każdego przedsiębiorstwa, zgodnie z jego bezpośrednio przeanalizowanymi warunkami. Wchodzi się tu więc w zagadnienie specjalizacji przedsiębiorstw.

Specjalizacja ta ma obowiązywać nie na rok lub dwa, lecz ma być stała, w każdym razie przez długi czas obowiązujące określenie profilu produkcyjnego konkretnego gospodarstwa w ramach rejonizacji obwodu, kraju czy rejonu administracyjnego.

Niezależnie od głównych zadań rejonizacji produkcji, w toku prac, o których mowa, rozwiązywane będą także zagadnienia budownictwa na wsi, rozbudowy urządzeń socjalnych i komunalnych. Przyszłe zrównanie wsi z miastem wymaga określonych rozwiązań produkcyjnych. Wielkie przyszłe kolchozy, połączone z kilku dzisiejszych, będą przedsiębiorstwami tak dużymi, że wybitnej wagi nabiera zagadnienie prawidłowej wewnętrznej specjalizacji produkcji. Już dziś, np. w sowchozach ziem nowych, produkujących przeważnie zboże (ok. 18 mln ha uprawy zbóż) sowchozy mają rozmiary od 15 do 90 tys. ha, średnio zaś ok. 35 tys. ha. W przyszłości jednak zagadnienia wewnętrznej specjalizacji będą skomplikowane bardziej, niż w tych ostatnich przedsiębiorstwach, ponieważ będą to kompleksowe wielkie gospodarstwa z rozwiniętą hodowlą, uprawą warzyw i innych roślin pracochłonnych itd. Realizacja zadań produkcyjnych łączy się tu z zagadnieniami organizacji terytorium przedsiębiorstwa rolnego. Opracowując dziś problemy rozmieszczenia należy pamiętać także o tych zagadnieniach, ponieważ wiążą się one ściśle z inwestycjami, które pochłaniają poważne środki, lecz służyć będą w przyszłości przez długie lata.

Nauka powinna wyprzedzać realizację zadań gospodarczych. W zakresie prac nad rozmieszczeniem i specjalizacją produkcji postulat ten znajduje swój bardzo konkretny wyraz.

Po referacie przedstawiającym problematykę prac rejonizacyjnych i stan tych prac w Zw. Radzieckim, dyr. W. I. Gawriłow odpowiedział wyczerpująco na pytania ze strony uczestników konferencji.

Następnie — w nawiązaniu do referatu W. I. Gawriłowa — wygłoszony został referat prof. dr Fr. Dziedzica, dyrektora Instytutu Ekonomiki Rolnej, na temat metod i stanu prac nad rozmieszczeniem i specjalizacją produkcji rolniczej w Polsce.

P. Dąbrowski

